

**С. ШЕЛУХІН ПРО ОСОБЛИВОСТІ РАДЯНСЬКОГО
ТОТАЛІТАРНОГО РЕЖИМУ ЯК ОСНОВНОЇ ПРИЧИНИ ГОЛОДУ
В УКРАЇНІ 1932—1933 рр.**

© Турчин Я.Б., 2003

Проаналізовано наукові праці відомого українського вченого і політичного діяча С. Шелухіна про наслідки сталінського тоталітарного режиму, який спричинив трагедію українського народу під час голодомору 1932 — 1933 рр.

Після поразки національно-визвольних змагань українського народу за незалежність 1917—1920 рр. в Україні утвердилася радянська форма державності. Українська Радянська Соціалістична Республіка продовжила своє існування в умовах впровадження і функціонування тоталітарного ладу. Хоча офіційно інститути радянських республік були зовнішньо самостійними, але насправді вони контролювались жорсткою, централізованою, політичною організацією — комуністичною партією. Користуючись монополією на владу, партія більшовиків забезпечила розвиток та процвітання тиранічного політичного режиму, що мало жахливі наслідки для українського народу [2, 262].

Однією з найбільших трагедій української нації за всю історію її існування став голод 1933 р., який спричинив мільйонні втрати населення. У довідниковій літературі зазначається: “Голодомор — соціально-господарське явище, що виявляється у позбавленні населення мінімуму необхідних продуктів харчування і призводить до зміни демографічної та соціальної структури населення регіонів, а інколи і країн” [1, 167]. У деяких випадках голодомор виникає не лише внаслідок неврожаю, воєн та недосконалості господарської системи, а й організовується штучно з метою винищення певних груп населення, інколи цілих народів для досягнення політичних цілей.

Аналізуючи дані радянської демографічної статистики 30-х років, науковці доводять, що прямі втрати населення України від голоду 1932 р. становлять близько 150 тис. осіб, а вже у 1933 р. — 3—3.5 млн. населення. Демографічні втрати, включаючи катастрофічне зниження народжуваності у сільській місцевості, досягли небачених меж: у 1932 — 1934 рр. 5 млн. осіб [4, 90—91].

Перед всім українським народом та дослідниками цієї жахливої трагедії постають запитання: хто стояв за голодом в Україні 1932—1933 рр. і які його справжні причини? Яке забарвлення мав геноцид — національне чи соціальне?

Хоча факти про наявність голодомору в Україні ретельно замовчувались, переслідувались і сприймалися як антирадянська пропаганда, вже в останній декаді березня 1933 р. в західній пресі з’явилися повідомлення про голод в СРСР. Вони стали відомі з розповідей утікачів, які проривалися через кордон у Західну Україну [4, 89]. Це не могло не викликати реакції з боку світової громадськості, а особливо українських емігрантів, учасників національного відродження 1917—1920 рр.

Не залишився байдужим до цих повідомлень відомий громадсько-політичний діяч, вчений, юрист кін. XIX — поч. XX ст. С. Шелухін. У квітні 1917 р. він увійшов до складу Центральної Ради, займав посади Генерального судді УНР, міністра судових справ в уряді Голубовича, був членом Державного Сенату у період Гетьманату. Його було призначено

головою української делегації на мирних переговорах з Радянською Росією (травень 1919 р.) та членом української делегації на Паризькій мирній конференції 1919—1920 рр. У 1921 р. через політичні погляди С. Шелухін був змушений емігрувати в Чехо-Словаччину, де займався науково-політичною діяльністю [1, 1083—1084; 3, 901—902].

Впродовж багатьох років дослідження і публікації документів, які давали об'єктивні оцінки сталінського тоталітарного режиму та голодомору в Україні 1932—1933 рр. вилучались з обігу, знищувались і передавались у спецховища. Такої ж участі зазнали і наукові матеріали С. Шелухіна, що роз'яснювали причини геноциду на Україні 1932—1933 рр. та сутність комуністичного режиму в СРСР. Вони багато років перебували у фондах спеціального зберігання Центрального державного архіву вищих органів влади і центрального управління України.

Тому вперше зроблена спроба проаналізувати науково-дослідницьку спадщину С. Шелухіна, яка висвітлює трагічні наслідки тоталітарної системи влади в СРСР для українського народу.

Будучи занепокоєним складним суспільно-політичним становищем тогочасної України, С. Шелухін з Праги передав редактору “Народної Волі” низку статей під заголовком “Голод на Україні і хто винен?”. Аналізуючи факти, він зазначає: “Тепер Україна являє собою руїну, поле мертвих, де панують смерть, голод, людодіство та московська окупантська влада комуністичної партії, яка озброєна силою бандитів з Московії й Азії, поработила чужий їм мирний край і нарід, править терором, скасувала свободу і право..., довела населення до голоду і фізичного виснаження, людодіства, вимирання” [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 8]. На його думку, український народ не винен в цих стражданнях, бо ніколи не виступав в ролі загарбника, а лише був змушений оборонятись, чинити опір чужим зазіханням.

С. Шелухін неодноразово наголошує, що російський уряд комуністів поставив собі за ціль ліквідувати українське населення, винищити всіх “убивствами, засланнями на рабські роботи, голодом, епідеміями” для очищення територій, які в майбутньому повинні були заселити росіяни [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 7]. Причиною голоду 1932—1933 рр., доводить він, був не неврожай, а те, що більшовики силою і терором позбавляли населення всіх запасів хліба. Хліб було зроблено монопольною власністю держави, а, отже, партії російських комуністів. Голод на Україні не переводився з 1921 р., від часу окупації її радянськими військами. Незважаючи на високу врожайність зерна в 1933 р., він досяг свого апогею.

Дослідник, проаналізувавши фактичний матеріал, виділив кілька причин, які вважав основними чинниками масового вимирання населення України в 1932—1933 рр., процвітання насильства та нищення свободи нації. Головна причина голодомору — антиукраїнська спрямованість уряду СРСР, яка диктувалася партією московських комуністів. Посилаючись на історичні уроки минулого, вчений завжди з обережністю ставився до ідеї федерації України з Росією: “За часи свого існування спільно з Московщиною, Україна втратила признаки свого окремішнього політичного життя, — і нічого позитивного не придбала” [7]. Політика Москви щодо України завжди базувалась на засадах імперіалізму, мегаполії, віри в свою особливу місію на землі та мрій про третій Рим. Культ грубої сили

проходить характерною рисою для російської нації через всю її історію, зазначає С. Шелухін, основа всіх її взаємовідносин, принципів, правових норм — це перевага грубої сили [6].

Іншою важливою причиною, яка призвела до голодомору в Україні 1932—1933 рр., підкреслює вчений, була діяльність урядів тих держав, які різними способами підтримували політику комуністичної Москви. Російським більшовикам, особливо з 1921 р., значну підтримку надавали уряди Німеччини та Франції. “Поміч чужих урядів, — констатує С. Шелухін, — московським більшовикам сприяла в зрості сил і влади для їх ширення і зміцнення режиму лжесоціалізму, лжекомунізму, тиранії, терору, садизму, убивств, грабінництва, рабства, негачії моралі, права і свободи” [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 19]. Незадовільною, на його думку, була робота Ліги Націй, обов’язком котрої було стати на захист українського народу від московського свавілля. У вересні 1933 р. ця організація провела таємне засідання з приводу голодомору в Україні. Однак, прийняті рішення мали декларативний характер і не мали реального впливу на ситуацію, що склалась [1, 416]. У цьому випадку С. Шелухін зазначає: жодний скривджений народ не зміг знайти допомоги та захисту в Лізі Націй від насильства, утисків, безчинства та поневолення, в тому числі і український [ф. 3695, оп. 1, спр. 78, арк. 1].

Політики Антанти не зважали на те, що держава — це передусім народ, а не об’єкт політичних маніпуляцій. “Коли політики, типу Ерріо, — констатує дослідник, — не бачать, що в Парижі, в Берліні, в Відні, в Ризі, в Варшаві на очах у всіх уже кілька років повно контор для посилок в Большевію таких речей, як хліб, борошно, крупа, сало і старий одяг, що свідчить про невиводний голод і постійну нужду населення Большевії в елементарних речах, а запевняють, що там благодать і достаток, свобода і рай, то горе тій країні, у якої такі політики ведуть перед” [ф. 3695, оп. 1, спр. 78, арк. 11].

Не забули в цій ситуації про задоволення власних інтересів і поляки. Вони створили власну програму політичних дій, запевняє С. Шелухін, яка мала за ціль “вилюднити територію од українців, захопити їх в свої руки, колонізувати поляками, поширити католицизм і прилучити до Польщі під польську владу” [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 43].

Ще однією вагомою причиною, на його думку, яка призвела до мільйонних жертв українського народу, була економічна політика щодо СРСР “хижих спекулянтів з європейських капіталістів”, які стояли осторонь від проблем голоду в Україні, дбаючи лише про збільшення власного капіталу будь-якими шляхами [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 51].

Важливим було й те, підкреслює С. Шелухін, що в цей складний час український народ був позбавлений національної еліти: “...українську інтелігенцію, щоб знищити можливість організованого народного спротиву, Москва винищує розстрілами, засланнями на рабську роботу, голодом. Дехто мусів скінчити самогубством, як Хвильовий, Скрипник і ін.” [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 11]. Жодна європейська держава не винищувала своїх громадян терором і голодом та не мала на своїх кордонах стільки трагедій, як Радянський Союз. Навпаки, обов’язком держави є захист населення, забезпечення умов для його суспільно-політичного розвитку та процвітання. Тому, констатує він, “противна цьому робота Москви показує, що там немає держави” [ф. 3695, оп. 1, спр. 99, арк. 84].

Враховуючи такі позиції, державно-політичний устрій СРСР С. Шелухін сприймав як тюрму народів, позбавлених свободи та права: “...виїхати звідси за кордон звичайна люди-

на не може, бо большевики московські бояться розголосу по світу про їх рай і хочуть, щоб ніхто не знав правди” [ф. 3695, оп. 1,спр. 99, арк. 34]. Їхня ціль, наголошує він, світова революція, організована найманими агентами.

Права народів в Радянському Союзі настільки порушувались, що навіть Конституція 1936 р. не гарантувала їм захисту. Як висококваліфікований правознавець, С. Шелухін зазначає, що вона визнавала Україну як одну з одинадцяти союзних держав рівноправних з Росією. Згідно з Конституцією, за Україною залишалось право виходу з цього політичного союзу в будь-який момент. Проте, “ця Конституція не установила ніяких гарантій свободи, прав і вільного користування ними, відкинула рівноправіє громадян та народностей і дає повні можливості свавільству адміністративної влади” [8, 242]. Цей важливий державний документ був використаний під час нищення українського народу, ділення його на шматки.

Основні, історично притаманні українській нації цінності — демократизм, народо-правство, волелюбність — нищились тиранічною, централізованою, необмеженою владою московських комуністів. С. Шелухін закликав громадськість та уряди всього світу об’єднати зусилля в боротьбі проти тоталітарного режиму радянської влади, надати допомогу українському народу від голоду, неволі, рабства.

Висновки. Аналізуючи думки вченого про причини голодомору в Україні, стає явним не соціальне, а національне забарвлення геноциду 1932—1933 рр. Український народ заплатив жахливу ціну за помилки, допущені його політичною елітою. У цьому випадку варто приділити увагу думкам С. Шелухіна: під час відновлення власної державності ми повинні позбутися чужонаціональних впливів та хибних орієнтацій, сподівань на підтримку і допомогу інших держав, а шукати власні шляхи до будування української держави та відродження українського народу.

З часу голодомору 1932—1933 рр. пройшло вже багато десятиліть. Та факти українського Голокосту, жертвами якого стали мільйони безвинних людей, ще й досі вражають своєю нечуваною жорстокістю. Документи про ці трагічні сторінки нашої історії сьогодні доступні всім нашим громадянам. Вони змушують нас знову і знову повертатись думками в минуле, переживати ці лихоліття, застерігаючи від подібних помилок у майбутньому.

1. *Довідник з історії України*. — К.: Генеза, 2001. — 1135 с. 2. *Історія України* (В.Ф. Верстюк, О.В. Гарань, О.І. Гуржій та ін.). — К.: Альтернативи, 1997. — 424 с. 3. *Мала енциклопедія етнології та етнографії*. — К.: Генеза, 2000. — 942 с. 4. *Сторінки історії України ХХ століття*. — К.: Освіта, 1992. — 339 с. 5. *Центральний державний архів вищих органів влади та управління України*. 6. Шелухін С. Асиміляція, як пережиток примітивізму // *Дзвін*. — 1926. — 17 квітня. 7. Шелухін С. Московські федералісти // *Українське слово*. — 1922. — 1 лютого. 8. Шелухін С. Україна — назва нашої землі з найдавніших часів. — *Дрогобич: Бескид*, 1992. — 249 с.